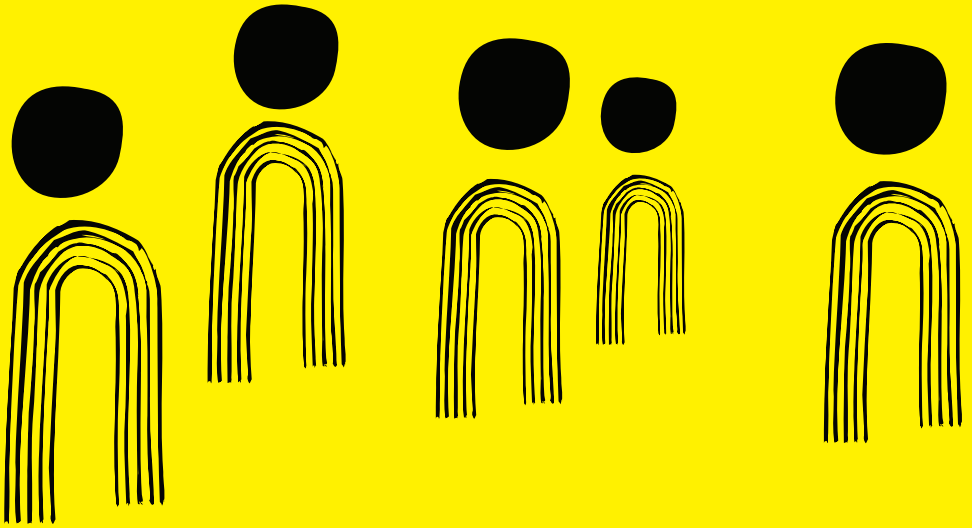

Učenje mladih z umetnostjo gledališke improvizacije

Priročnik
za mladinske delavke
in pedagoginje

Učenje mladih z umetnostjo gledališke improvizacije

Avtorice besedil: Jošt Cafuta Maček, Olivija Grafenauer, Veronika Hana Grubič, Eva Jus, Mistral Majer, Urša Strehar Benčina

Urednica: Olivija Grafenauer

Jezikovni pregled: Urška Kaloper

Oblikovanje: Petra Jerič Škrbec

Video: Sandi Skok

Fotografije: Eric Contreras Mencinger in Sandi Skok

Izdajatelj: Pionirski dom – Center za kulturo mladih in Društvo za kulturo in izobraževanje IMPRO

Ljubljana, avgust 2022

Publikacija je nastala v okviru Erasmus+ projekta strateškega partnerstva Učenje mladih z umetnostjo.

Nosilec projekta: Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto - Lasten Kulttuuri Association of Finnish Children's Cultural Centers

Partnerji projekta: Malopolski Instytut Kultury, Cricoteca, Luonto-Litto, Društvo za kulturo in izobraževanje IMPRO, Pionirski dom – Center za kulturo mladih

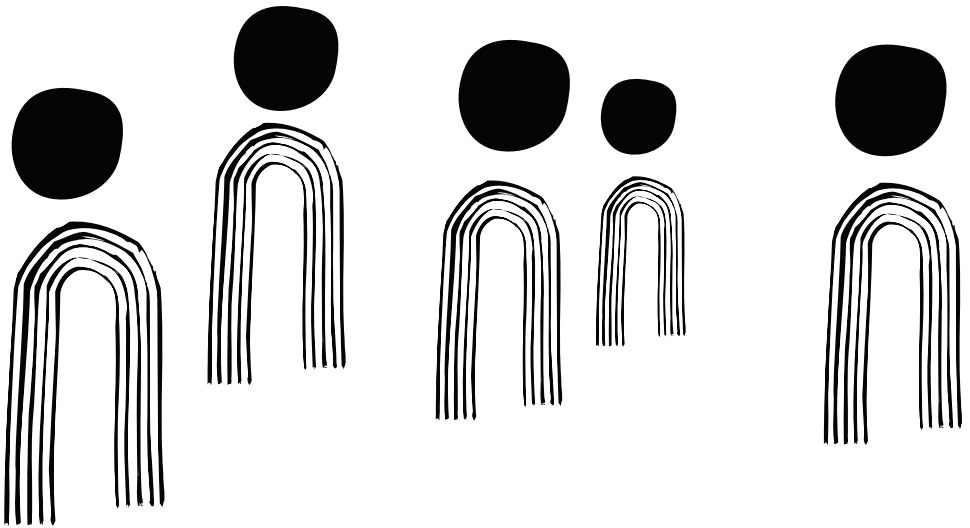
Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 119649027

ISBN 978-961-95755-2-9 (Pionirski dom - Center za kulturo mladih, PDF)

Evropska komisija ni odgovorna za vsebino te publikacije.

Učenje mladih z umetnostjo gledališke improvizacije

Priročnik
za mladinske delavke
in pedagoginje

Sofinancira program
Evropske unije
Erasmus+

YOUTH LEARNING
THROUGH ARTS

PIONIRSKI DOM

CENTER ZA KULTURO MLADIH

Kazalo

Uvod 5

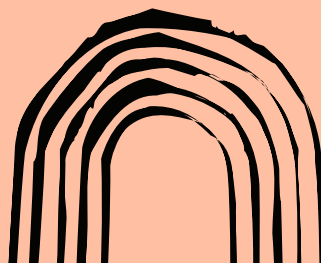
Improvizacijsko gledališče in gledališka improvizacija 7

Gledališka improvizacija in inkluzija 20

Gledališka improvizacija in družbena odgovornost 28

Zaključek 34

Uvod

Publikacija je nastala v okviru Erasmus+ strateškega partnerstva Youth Learning through Arts (sl. Učenje mladih z umetnostjo) ali krajše YLTA. Pri projektu smo umetniške pedagoginje in mladinske delavke iz Finske, Poljske in Slovenije delile in nadgrajevale primere dobrih praks s področja okoljske umetnosti, improvizacijskega gledališča in dostopnosti kulture. V publikaciji boste našli naše razmisleke o teh temah in nasvete za krepitev kulturnih in umetniških kompetenc mladih ter uporabo tehnik improvizacijskega gledališča pri razpravi o različnih družbenih vprašanjih.

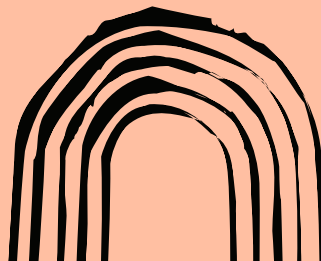
V prvem delu lahko preberete o improvizacijskem gledališču in aplikativnosti metode gledališke improvizacije. V drugem delu so informacije o načinih uporabe gledališke improvizacije za doseganje večje inkluzivnosti oziroma pri delu z različnimi skupinami. V tretjem delu naslavljamo gledališko improvizacijo kot metodo za obravnavo družbenih tem. Gledališko improvizacijo namreč lahko uporabimo za spodbujanje ustvarjalnega izražanja, ustvarjanje varnejšega okolja in obravnavo različnih tem.

Avtorice že vrsto let delamo z mladimi; izhajamo iz neformalnega izobraževanja v mladinskih in kulturnih organizacijah. Z drugimi mladinskimi delavkami in učiteljicami v sklopu formalnega izobraževanja želimo deliti uporabnost metod improvizacijskega gledališča in izkušnje, razmisleke in praktične nasvete, ki so se nam pri dolgoletnem delu v mladinskih programih izkazali kot koristni, oziroma jih seznaniti z nekaterimi novimi, s katerimi smo se srečale v okviru projekta Učenje mladih z umetnostjo, ko smo se povezale z novimi partnerji in se podale na nove poti raziskovanja teh področij.

V celotni publikaciji je kot nevtralen uporabljen ženski spol.

Improvizacijsko gledališče in gledališka improvizacija

Avtorici poglavja: Mistral Majer in Urša Strebar Benčina

Kaj je improvizacijsko gledališče?

Improvizacijsko gledališče (krajše tudi impro) je oblika gledališkega ustvarjanja, ki jo opredelujeta kolektivno delovanje in odsotnost vnaprej pripravljene besedila za uprizoritev. Posebnost te uprizoritvene zvrsti je, da improvizatorke predstavo ustvarjajo na mestu samem po načelu sodelovanja med sabo, z občinstvom in drugimi gledališkimi sodelavkami, kot so gledališke tehnice in glasbenice, odzivajo pa se lahko tudi na prostor in realno dogajanje na prizorišču. Prav to daje improvizacijskemu gledališču močan interaktivni značaj, ki se lahko pokaže z neposrednimi vprašanji za gledalke ali kot spontan odziv na zvoke in dogajanje, ki se spretno vpletejo v uprizoritev. Predstave in prizori tako slonijo na ustvarjalnih tehnikah improvizacijskega gledališča, ki snovalkam omogočajo ustvarjanje skupnih zgodb, odnosov in likov v medsebojnem sodelovanju in so-odzivanju, s tem pa skozi živo prisotnost oblikujejo vsebine, ki nastanejo spontano in v trenutku in se ne ponovijo nikoli več. Gledališke improvizatorke sočasno opravljajo tudi naloge, ki jih v bolj klasičnih oblikah gledališkega ustvarjanja pilijo režiserke, dramaturginje, scenografke in druge gledališke delavke.

Improvizacijsko gledališče omogoča različne oblike gledaliških predstav, ki so lahko osnovane v kratkih ali dolgih formatih in lahko izvedejo kot na primer: variete, impro tekma, raziskovalna ali tematska predstava.

Zgodovina improvizacijskega gledališča

Sodobno improvizacijsko gledališče ima korenine v ritualu, tradiciji pripovedovanja zgodb, Commedii dell'Arte in podobnih oblikah gledališkega ustvarjanja, ki poudarjajo spontano skupinsko ustvarjanje. Tradicija improvizacijskega gledališča, kot jo poznamo danes, se precej naslanja na delo pionirk, ki so v 20. stoletju razvijale metode gledališke improvizacije, in sicer z različnimi nameni:

- da bi pripravile improvizacijsko predstavo kot performativno obliko - improvizacijsko gledališče
- za trening igralcev, igralk in pripravo klasičnih ali avtorskih gledaliških predstav
- z drugimi cilji: aplikativna gledališka improvizacija, pri kateri so v ospredju drugi cilji (npr. usvajanje mehkih socialnih veščin, učenje določenih vsebin, utrjevanje znanja, gibalni odmor ipd.)

Nekatere najbolj znane začetnice sodobne gledališke improvizacije in improvizacijskega gledališča so Keith Johnstone, Viola Spolin in Del Close. Razvile so različne metode in pristope, ki so še danes osnova za impro po vsem svetu. Ena najpomembnejših prednosti impro je namreč prav skupnost, ki se zgradi in ustvari z igrami, vajami in disciplinami (uprizoritvenimi formati); ti predstavljajo nekakšen skupni jezik vseh gledaliških improvizatorok.

Kaj je gledališka improvizacija?

Različne tehnike in metode, ki omogočajo ustvarjanje predstav improvizacijskega gledališča, so zaradi mnogotere uporabnosti, ki presega okvire pripravljanja predstave, našle mesto tudi na področjih raziskovanja in poučevanja. Vrednote, cilji in spretnosti, ki jih z igrami in vajami razvija improvizacijsko gledališče, so namreč uporabni tudi za učenje in nadgrajevanje komunikacijskih veščin, sodelovanje v skupini, pripovedovanje zgodb, prevzemanje odgovornosti in podobno. Tu se začne gledališka improvizacija, ki jo lahko razumemo kot aplikativno metodo, s katero lahko dosežemo različne cilje, bodisi gledališke bodisi družbene, socialne in aplikativne pri izgradnji različnih skupnosti, ozaveščanju, iskanju rešitev, sodelovanju, razmišljanju zunaj okvirjev, poslušanju in opazovanju, prevzemanju odgovornosti, javnem nastopanju, prevzemanju različnih nalog v skupini in še marsikaj.

Osnova gledališke improvizacije je igra – neobvezna dejavnost, ki jo lahko kadarkoli začnemo ali končamo in potrebuje varno okolje, v katerem lahko preizkušamo različne situacije, iščemo meje in sprejemamo tvegane odločitve. Po koncu igre se lahko vrnemo na izhodišče, v prvotno stanje, ni pa nujno, da to pomeni, da smo enake tudi mi, saj lahko izkušnja igre vpliva tudi na izkušnje in spremembe v življenju. Aplikativna metoda gledališke improvizacije se tako kaže tudi kot odlično orodje na polju mladinskega in socialnega dela, učenja in poučevanja, spoznavanja in viharjenja misli, pa tudi kot učinkovito izhodišče za delo v različnih skupinah, v katerih končni cilj ni ustvarjanje gledaliških vsebin, temveč povezanost, usvojitve specifičnih znanj oziroma sobivanje.

Nekatere glavne vrednote, ki jih spodbujamo na odru in z gledališko improvizacijo, so:

1. sodelovanje
2. delanje napak
3. opazovanje in poslušanje
4. sprejemanje odgovornosti
5. tveganje

1. **Sodelovanje** v improvizacijskem gledališču spodbujamo predvsem po načelu: "Ja, in ...", ki predvideva, da vse, kar se zgodi na odru, sprejmemo kot resnično (tega ne skušamo zanikati ali nadomestiti s svojo zamisljivo) ter dogajanje nadgradimo s svojo pobudo. Gre torej za izmenjevanje prevzemanja pobude in podpiranja pobud drugih.

Sodelovanje pri delu s skupinami pomeni podobno – da večinoma sprejemo vse, kar se zgodi, in to nadgradimo ter da tudi v vlogi mentorice oziroma vodje skupine izhajamo iz članic in jih postavimo v položaj aktivnih udeleženk, ki ne samo sledijo navodilom, temveč s pobudami in predlogi sooblikujejo potek dejavnosti.

2. Ker je gledališka improvizacija obenem proces in tudi končni izdelek, napak pravzaprav ne more biti – vse, kar se zgodi, je preprosto del poti, ki jo ubira zgodba ali dogajanje na odru. Prav načelo, da so **napake** lahko darilo, ki odpirajo nove teme in možnosti, je za improvizacijsko gledališče bistveno; zavedanje, da se napakam v spontanem ustvarjanju ni mogoče izogniti, pa lahko prispeva k pogumu in tveganju na odru. Napake nas resda pogosto ne vodijo do pričakovanega končnega cilja in enopomenskega rezultata, vendar prav s tem omogočajo drugačne usmeritve, raziskovanje in nove, še ne videne zgodbe. Napake torej lahko razumemo kot darilo na več

ravnih, ker poskrbijo za svežino, ustvarjalnost, preseganje pričakovanj in so gonilo razvoja, saj moramo paziti, da ne “zaspimo”, ampak se nanje pravočasno odzovemo. Hkrati nas lahko razbremenijo pričakovanja popolnosti, ki je ne more doseči nobena posameznica ali skupina.

Sprejemanje napak pri delu s skupinami pomeni predvsem prevzemanje odgovornosti, sproščen odnos do sebe in okoliščin ter prilagodljivost. To je še posebno pomembna vrednota, ki udeležene razbremeni pritiska obremenjenosti z napakami in popolnostjo ter tega, da mora biti vse, kar naredimo, “dobro” in “prav”. To seveda ne pomeni, da pri delu ne stremimo h kakovosti, temveč da rezultata ne predvidevamo, ampak se razvije v skupinskem procesu. Ob tem so napake del poti in procesa, ne pa odklon od njega. S pozitivnim vzdušjem, ki napake tudi slavi, ustvarimo veliko bolj varen prostor, v katerem bodo udeleženske opogumljene, da delijo glas, mnenje in zamisli.

- 3. Opazovanje in poslušanje** sta večini, ki se nam pogosto zdita samoumevni, a nas v resnici v vsakdanjiku večinoma obremenjuje toliko stvari, misli in silnic, ki nas vlečejo vsaka na svojo stran, da ju marsikdaj zapostavimo. Aktivno opazovanje in poslušanje, pri katerih glavni cilj ni čakanje, da bomo lahko odgovorile oziroma da se bomo lahko odzvale, je namreč na odru zelo pomembna večšina, ki improvizatorkam pomaga, da se odzivajo na vse okrog sebe; prepoznajo vzdušje, atmosfero, čustva in poskrbijo druga za drugo. Opazovanje in poslušanje v središče postavlja drugo, sogovornico ali soigralko, in nas tako preusmeri z osredotočenosti nase, s tem pa krepimo tudi sposobnosti prilagajanja in spontanega odzivanja.

Opazovanje in poslušanje v skupini je pomembno zato, ker daje prostor različnim glasovom in spodbuja vodje skupine, da zagotovijo prostor za vse udeleženske. Šele z natančnim opazovanjem in poslušanjem lahko prepoznamo potrebe skupine in članic v njej, ki jih nato lahko naslovimo z metodami in programom dela. Ob enem je pomemben cilj tudi ta, da udeleženske prepoznajo potrebe druga druge in in omogočajo medosebni prostor.

4. **Prevzemanje odgovornosti** je v improvizacijskem gledališču pomembno predvsem v odnosu do soigralk – tako tistih na odru kakor v občinstvu. Odgovornost pomeni poskrbeti za drugo improvizatoriko, tudi ko nismo povsem prepričane, kam nas prizor vodi. Predvsem je pomembno, da razumemo, da je podpora soigralki in poskus, da bi njeno zamisel nadgradile s svojo (ne pa, da bi jo nadomestile) eden od središčnih konceptov sodelovanja v gledališki improvizaciji. Za kolektivno ustvarjanje je potrebno tudi vzajemno zaupanje med udeleženkami, improvizatorikami, ki se skupaj podajajo v neznanu. Poleg tega moramo prevzemati odgovornost za svoje odrske odločitve oziroma za napake, ki jih ne zanikamo, temveč naslovimo, nadgradimo in uporabimo. Na drugi strani pa odgovornost pomeni tudi izražanje lastnih mnenj na privilegiranim in vidnem položaju, kot je oder.

V skupinah gradimo na zavedanju, da bomo poskrbele druga za drugo in tudi zase. Prevzemanje odgovornosti zase pomeni, da razumemo, da smo tudi same ranljive in znamo prepoznati ter uravnati svoje sprožilce in morebitne odpore, ki se lahko pojavijo pri delu z igrami in vajami, namenjenimi temu, da nas spravijo z območja udobja.

5. **Tveganje** je eden bistvenih konceptov in vrednot gledališke improvizacije. Na odru lahko sprejmemo odločitve, ki jih morda v resničnem življenju ne moremo ali celo ne smemo, saj se bojimo njihovih posledic. Že osnovno načelo improvizacije: "Ja, in ..." napoveduje tveganje, saj reči "ja" pomeni, da se podamo v neznano.

Ker je seveda nekaj tveganja v življenju nujno in ker nas strah pred različnimi stvarmi (obsojanjem, tem, da bomo videti čudno, otročje, celo noro, pred drugačnostjo, nesprejetostjo, izključevanjem iz skupnosti ipd.) pogosto zavira tudi v vsakdanjem življenju, je krepitev poguma z izkušnjami, pridobljenimi z improvizacijskimi igrami, ena od najpomembnejših vrednot gledališke improvizacije. Z izpostavljanjem različnim odrskim izkušnjam in situacijam v prizorih namreč preizprašujemo samoumevnosti, s sprejemanjem pobud soigralk pa razbijamo vzorce in iščemo nove rešitve, poglede in smeri.

"Ja, in ..." je osnovno vodilo improvizacijskega gledališča. Omogoča skupinsko ustvarjanje in pomeni, da bodo soigralke sprejele resničnost prizora (ja) ter jo nadgradile (in ...). Nikakor pa vodilo "Ja, in ..." ne pomeni, da na odru ne smemo reči ne. Prispeva k enakovrednejšemu sodelovanju v prizorih, saj predvideva postopno odkrivanje zgodbe in postavljanje odrske resničnosti korak za korakom ter s pomočjo vseh udeleženk.

Vrednot in smernic improvizacijskega gledališča je sicer še več, a lahko že po pregledu navedenih petih vidimo, da gre za vrednote, ki oblikujejo samozavestno, toda sodelovalno in aktivno posameznico, ki prevzema odgovornost, krepi večšine poslušanja in opazovanja ter prepozna in

premaguje strahove ter odpor. Zato ni nenavadno, da je ob improvizacijskem gledališču vzniknila tudi aplikativna gledališka improvizacija, ki raziskuje potencial improvizacijskega gledališča tudi zunaj konteksta gledališča in umetnosti.

Kako začeti uporabljati metodo gledališke improvizacije v kakršnikoli obliki?

Ena privlačnejših lastnosti umetnosti gledališke improvizacije je njena široka dostopnost. Zanj ne potrebujemo skoraj ničesar drugega kot nekaj praznega prostora, stole in ljudi, ki bodo utelešali igre, vaje in prizore. Seveda so potrebni tudi znanje improvizacijskih veščin, zanimanje, volja za delo in zaupanje – vase, v skupino in moč improvizacije. S tem namenom priporočamo, da se udeležite kakega impro dogodka v svoji bližini: predstav različnih skupin (srednješolskih, študentskih ali odraslih improvizacijskih skupin) oziroma predstav, ki temeljijo na kratkih, med sabo nepovezanih prizorih, ali daljših, celovečernih improviziranih predstav improvizacijskega gledališča; svetujemo tudi aktivno udeležbo na delavnicah improvizacijskega gledališča, v pogovorih in debatah o gledališču in improvizaciji ter branje različne literature o tej temi (tudi ogled videogradiv). Več ko imamo izkušenj in podlage v znanju, bolj samozavestne in pogumne bomo lahko pri implementaciji metode v izbrani kontekst. Če razmišljamo o vpeljavi gledališke improvizacije za razvoj lastne predstave, pa se velja vprašati tudi o značilnostih, ki posamezne prizore nadgradijo v predstavo. Na splošno je pri metodi gledališke improvizacije podobno kot drugje – najboljša pot za urjenje v njej je aktivna izkušnja, ki jo dopolnimo s podpornimi metodami (knjižicami, videi itd.).

Če že imate nekaj izkušenj in si želite katero od iger ali vaj vključiti v svoje delo oziroma z njo dopolniti druge dejavnosti, predlagamo, da razmislite o:

- **cilju dejavnosti**

S kakšnim namenom boste izvajali vajo? Morda za pripravo predstave, kot gibalni odmor, za osredotočenje, za utrjevanje snovi, za začetno predstavitev izbrane teme, za povezovanje razreda ali skupin, za izboljšanje pripovednih spretnosti ipd.? Ko boste imeli jasen cilj, se boste lažje odločili, ali je izbrana vaja primerna oziroma potrebuje prilagoditev ali natančnejša navodila.

- **prostoru in logistiki**

Kako boste igro izvedli? Boste umaknili mize in naredili prostor za izvajanje igre ali boste igro raje prilagodili delu v klopeh/za mizami? Ali bo sodeloval ves razred ali bodo mladi igro izvajali v dveh skupinah, pri čemer bo ena skupina izvajala vajo, druga pa opazovala? Boste dejavnost izvedli na začetku, na koncu ali na sredini ure?

- **vrednotah gledališke improvizacije**

Ne glede na osnovni cilj je prav, da imamo ves čas v mislih tudi glavne vrednote gledališke improvizacije, ki spodbujajo sodelovanje, sprejemanje napak, enakovrednost udeležencev, porazdelitev odgovornosti, sprejemanje, nadgrajevanje ipd. To je pomembno predvsem zato, ker z upoštevanjem teh načel zagotovimo varnejše okolje, ki je kljub nepredvidljivosti predvidljivo v tem, da bodo udeleženke dobile primerno podporo za svoj pogum (pa tudi omejitve, če je treba); skupina jim bo dajala varno zavetje in jim omogočila, da ustvarjajo skupno zgodbo in preizkušajo različne (tvegane) scenarije in situacije.

Kakšna je vloga mentorice v gledališki improvizaciji?

Mentorica oziroma vodja skupine ima pri gledališki improvizaciji nalogo zagotoviti varnejše okolje. Po besedah Viole Spolin, ene najpomembnejših improvizacijskih pedagogin, se namreč impra ne učimo, temveč ga izkušamo oziroma ga ne poučujemo, temveč izkušnje omogočamo. Zato je največ, kar lahko kot vodja skupine naredimo, da ustvarimo okolje, v katerem lahko udeleženke raziskujejo, se izražajo in odzovejo na kakršnekoli načine – mentorica pa jih pri tem ne zavira, temveč le usmerja. To včasih pomeni, da se mentorica igra s svojim statusom – prizna, da ne ve vsega, tudi sama naredi napako in je zgled ranljivosti ter poguma, občutljivosti in iskrenosti. Zato je dobro, če se redno usposablja in s tem bogati izkušnje, samozavest in zavedanje, da je poučevanje improvizacijskega gledališča oziroma poučevanje z gledališko improvizacijo odlična metoda za to, da se udeleženke “odprejo”. To lahko pomeni nepredvidljive, tudi občutljive situacije, zato je predvsem pomembno, da mentorica deluje po načelu sprejemanja in nadgrajevanja (“Ja, in ...”) ter se odziva na stanje in potrebe skupine.

Z izobraženimi mentoricami, ki so pripravljene k poučevanju pristopiti z vidika gledališke improvizacije (sprejemajo napake, so pogumne, se igrajo s statusi, sprejemajo lastne omejitve, so sproščene, a osredotočene, sodelujejo, se igrajo ipd.) lahko improvizacijsko gledališče varno izkuša katerakoli skupina ljudi, ki lahko na ta način spozna katerokoli temo – vse je odvisno od odločitve in zastavljenih ciljev.

Improvizacijsko gledališče in gledališka improvizacija v Sloveniji

V Sloveniji se je improvizacijsko gledališče začelo razvijati v začetku devetdesetih let 20. stoletja, glavni improvizacijski oder pa je bil v Kulturno umetniškem društvu (KUD) France Prešeren v Trnovem. Danes za programe in projekte skrbijo različni umetniški in ustvarjalni kolektivi, med njimi Društvo za kulturo in izobraževanje IMPRO, ki skrbi za nekaj glavnih programov gledališke improvizacije v Sloveniji. Najbolj znani programi gledališke improvizacije v Sloveniji so:

- Impro liga, vseslovenski program in tekmovanje v gledališki improvizaciji, ki je namenjen študentkam in odraslim,
- ŠILA – Šolska impro liga, vseslovenski program, ki je namenjen srednješolkam,
- MIŠ – Mala impro šola, ki skrbi za pojavnost improvizijskega gledališča in impro vzgojo na osnovnih šolah in
- Bodigatreba+, izobraževalni program za vse, ki želijo postati samostojne mentorice improvizijskega gledališča.

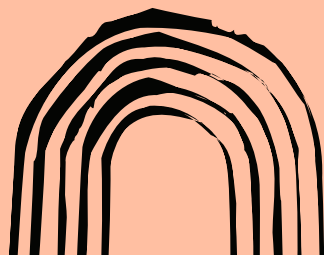
Eden največjih uspehov in dosežkov gledališke improvizacije v Sloveniji je program ŠILA – Šolska impro liga, saj so na njegovi osnovi nastali redni kurikularni programi v srednjih šolah po Sloveniji, ki vsebujejo tudi predmete s področja improvizacijskega gledališča. Vse pogosteje zasledimo gledališko improvizacijo tudi v mladinskem delu, pri izobraževanju vodij skupin in pedagoginj ter v različnih drugih kontekstih. Želimo si, da bi improvizacijsko gledališče in različne metode gledališke improvizacije postali priznani in prisotni na kulturno-umetniškem pa tudi izobraževalnem področju, saj se zavedamo njihovih prednosti pri ustvarjanju skupnosti in krepitvi posameznic.

Utrinke z izobraževanj in razmišljanja mentoric o gledališki improvizaciji in improvizacijskem gledališču si lahko ogledate v videu:

Gledališka improvizacija in inkluzija

Avtorici poglavja: Jošt Cafuta Maček in Veronika Hana Grubič

Metode improvizacijskega gledališča so močno usmerjene k slavljenju razlik in različnosti, saj nam pomagajo pri našem izvornem performativnem poslanstvu. Različni večplastni liki so osnova, na kateri ustvarjamo zanimive medčloveške odnose in zanimive zgodbe, prizore. Zaradi tega je raziskovanje drugačnosti, celo odklonskosti pri improvizacijskem gledališču sprejeto in zaželeno. Pri tem moramo biti seveda vseskozi pozorne, da ne karikiramo posameznih skupin ali življenjskih slogov, saj bi s poenostavitvijo zgrešile možnost realnega prikaza različnih likov kot tudi gradnje bolj sprejemajočih skupnosti.

Improvizijsko gledališče, je s prilagodljivo gledališko formo zmožno raziskovati različne teme, ki se pojavljajo v družbi. Če je gledališče v splošnem priznано kot ogledalo družbe, lahko rečemo, da improvizacijsko gledališče s takojšnjim odzivom predstavlja "dnevne novice". Ta oblika performativne umetnosti tako omogoča, če le imamo dovolj poguma, da stalno preizprašujemo družbene norme in situacije ranljivih skupin/posameznic, katerih mesto v družbi in družbeno moč pogosto omejujejo ustaljeni okvirji družbenega delovanja in institucij.

V zadnjih letih smo gledališke pedagoginje, ki se ukvarjamo z gledališko improvizacijo, vse bolj prisotne tudi na področju inkluzije, saj prepoznavamo velik potencial gledališke improvizacije za gradnjo bolj vključujočih skupin. Poleg tega ugotavljamo, da nam metode, ki jih uporabljamo pri delu, pomagajo pri naslavljanju tem inkluzije in prepoznavanju posebnosti posameznic in družbenih skupin.

Metode, ki jih uporabljamo, naslavljaajo nekaj precej univerzalnih človeških tem, občutenj in pojmovanj. Prav zaradi tega se mnogokrat izkaže, da smo zaradi prilagodljivega načina dela zmožne ustvariti varen prostor za širok nabor zelo različnih skupin, in to tako homogenih kot heterogenih. Pri tem

se vseskozi pojavlja tudi strah, da bi se – glede na širino tem, ki jih naslavljamo – eno od naših najboljših orodij kaj hitro spremenilo v dvorezen meč; da bi zaradi upoštevanja univerzalnega človeškega dojemanja spregledale posebne zahteve in potrebe posamezne skupine. Odgovornost za iskanje pravega razmerja nosi mentorica oziroma mentorska skupnost improvizacijskega gledališča, ki skrbi za dodatno usposabljanje in urjenje v prepoznavanju potreb različnih družbenih skupin – ne da bi to omejilo našo sposobnost dela s skupinami, temveč da bi ga obogatilo.

Delo z različnimi ciljnim skupinami

Omenile smo že, da je za izvajanje delavnic gledališke improvizacije oziroma improvizacijskega gledališča pomembno stalno usposabljanje in pridobivanje novih aktivnih izkušenj na različnih delavnicah. Pogosto pa se zgodi, da na videz preprosto vajo, ki smo jo izvedle na delavnici, prenesemo v svojo skupino, vendar rezultati niso enaki kot v kontroliranem okolju na delavnici. Razlogov, da vaja v enem okolju deluje, v drugem pa ne, je precej in niso vedno tako jasni, kot bi si želeli.

Vodenje delavnice improvizacijskega gledališča je živ proces, ki ga sooblikujemo z udeleženkami, zato je pri pripravi delavnice nemogoče predvideti vse možne scenarije, torej kako bo izvedba potekala. Lahko si pripravimo zelo jasne cilje in zapišemo vse vaje, nato pa spoznamo skupino in se nam stvari obrnejo na glavo. Ker gre za tako nepredvidljiv proces, vodenje delavnice od nas zahteva, da smo čim bolj prilagodljive, in če smo pri vodenju vaje neuspešne in ne dosegamo zastavljenih ciljev, to razumemo kot del procesa, ki je dvosmeren; pomembno je, da med procesom ostanejo odprte, saj nas skupina ves čas oblikuje tako, kot tudi me oblikujemo skupino.

Enopomenskih odgovorov na vprašanje, kako voditi delavnico ali mentorirati skupino, ni. Pomembno je, da si ves čas prizadevamo za oblikovanje varnejšega prostora, v katerem lahko vsaka posameznica raziskuje svojo ustvarjalnost, in da smo pripravljene raziskovati namen raznolikih vaj ter iger za delo z različno velikimi in tudi različno motiviranimi skupinami in posameznicami.

Oblikovanje varnejšega okolja in skupine

Pri oblikovanju skupine je izrednega pomena zavedanje, da skupino sestavljajo posameznice z različnimi izkušnjami in željami. Pri improvizacijskem gledališču je občutek zaupanja med udeleženkami bistvenega pomena, saj lahko le z gradnjo medsebojnega zaupanja posameznica doseže, da se bo na odru oziroma v skupini sprostita in si drznila izzivati svoje osebne meje ter tako dobila možnost za ustvarjanje zanimivih, kompleksnih likov in odnosov znotraj gledaliških prizorov.

Čprav gledališka improvizacija sloni na performativnih temeljih, pa se oblikovanje okolja za kakovostno ustvarjanje začne prej, na ravni medosebnih odnosov med udeleženkami delavnic. Vaje za razvijanje osnov improvizacije v sebi nosijo ogromen potencial za oblikovanje varnejšega okolja, naloga mentorice pa je, da te potencialne prepozna, izpostavi in razvije znotraj skupine. Prav zaradi širokega stičišča med tehnikami ustvarjanja varnejšega, bolj inkluzivnega prostora in tehnikami gledališke improvizacije omogoča naše delo razvijanje strpnih in vključujočih skupnosti brez strahu, da bi osnovno poslanstvo, osredotočenost na gledališko delo, izgubilo svojo primarno vlogo.

Že ko načrtujemo delavnico, se je treba vprašati, kako bodo udeleženke motivirane za delo, in nedvomno je pomembno tudi, zakaj so na delavnici. Če gre za obvezno vsebino v sklopu pouka, se na začetku predstavimo, podamo jasno časovnico dneva in si pred vajami vzamemo čas za ustvarjanje varnejšega okolja. To je posebno (nikakor pa izključno) pomembno za zelo heterogene skupine, saj se na začetku pogosto pojavijo sram in drugi neprijetni občutki. Ti so sicer

povsem normalen del procesa, saj smo zaradi iger in vaj, nevsakdanje uporabe telesa ter delanja in slavljenja napak, ki so značilni za gledališko improvizacijo, bolj izpostavljene, kar pogosto naslavlja naše obrambne mehanizme.

Za oblikovanje varnejšega prostora je pomembno sprotno preverjanje občutkov. To je lahko zelo splošno, lahko pa smo pri postavljanju vprašanj natančne in usmerjene, kar omogoči boljšo evalvacijo med procesom. Tako lahko znotraj vaje, ki je sestavljena iz več plasti, po vsaki izvedbi preverimo občutke in udeleženkam ponudimo prostor za deljenje. Svoje občutke delimo tudi mentorice, ker ne moremo pričakovati, da bodo udeleženke iskrene z nami, če me nismo iskrene z njimi.

Delavnice improvizacijskega gledališča pogosto začinjamo z vajami za sociodinamiko. Te nam dajo dober vpogled v odnose v skupini, obenem pa lahko udeleženke na igriv način delijo osebne izkušnje, kar poskrbi za bolj sproščeno počutje v skupini. Pri homogenih skupinah lahko z ustvarjanjem varnejšega okolja napredujemo hitreje, medtem ko si je pri heterogenih skupinah pametno vzeti več časa in skupino voditi v počasnejšem ritmu, z manjšimi koraki.

Primer vaje za sociodinamiko: A me 'maš kej rada?

Vaja poteka v krogu, ena od udeleženk stoji v sredini in vpraša poljubno izbrano udeleženko: "A me 'maš kej rada?" Ta ji lahko odgovori: "Ja," kar je iztočnica, da njeni sosedi zamenjata mesto v krogu. Oseba v sredini skuša zavzeti mesto ene od njiju, preden bi to uspelo njima. Vprašana oseba lahko odgovori tudi: "Ne, imam pa rada vse tiste, ki <vstavi poljubno lastnost, določilo>." V tem primeru morajo mesto v krogu zamenjati vse tiste, ki ustrezajo merilu. Oseba v sredini kroga skuša zasesti mesto ene od njih. Ker je v krogu eno mesto manj, kot je udeleženk, bo vedno nekdo ostal brez mesta. Ta potem ostane v krogu in nadaljuje igro.

Delavnica improvizacijskega gledališča od udeleženk zahteva določeno stopnjo deljenja osebnih občutkov in lahko se zgodi, da izzovemo odziv, ki ga v družbi razumemo negativno. Prav zato je pomembno, da smo mentorice ves čas zraven in opazimo, če/ko je kateri težko. Posameznicam lahko v tem primeru ponudimo drugačno vlogo, kot jo ima preostanek skupine (lahko postanejo opazovalke, imajo drugačne naloge ipd.). Če s skupino delamo daljši čas, moramo biti pozorne na oblikovanje in tudi preseganje vedenjskih vzorcev. Tako na primer tistim, ki so med procesom pogosto v vlogi opazovalk, odrejamo vse večjo odgovornost. Tudi če so koraki tako majhni, da jih komaj opazimo, je pomembno, da spodbujamo posameznic in napredek.

Vsaka skupina je drugačna in ima svoje zakonitosti, tako da v resnici nikoli ne moremo biti pripravljene na vse, kar se lahko zgodi. Se pa iz vsakega odnosa nekaj naučimo in s tem širimo nabor orodij, ki nas bogatijo in nam pomagajo, da strah pri delu z različnimi skupinami spremenimo v željo po učenju.

Število udeleženk

Pri načrtovanju delavnice imejmo v mislih tudi število udeleženk, saj lahko to bistveno vpliva na vzdrževanje pozornosti. Poleg tega moramo biti pozorne, da se ne glede na število vse počutijo nagovorjene, slišane in sprejete. Pri večjem številu udeleženk si je priporočljivo izbrati manj kompleksne vaje, ki jih je mogoče razložiti jasno in jedrnato. Pojasnimo jih vsej skupini, nato pa udeleženke razdelimo v manjše skupine, ki bodo vajo izvedle. Mentorica se ves čas premika med skupinami in pomaga z dodatnimi navodili ali pa se na kratko pridruži posamezni skupini. Pri večjih skupinah lahko pridejo prav tudi vaje v paru. Z njimi udeleženkam omogočimo, da se bolje spoznajo. Vaje, pri katerih udeleženke druga z drugo delijo pozitivne življenjske izkušnje, dobro vplivajo na skupinsko dinamiko in poskrbijo, da tudi v večjih skupinah začutimo povezanost.

Pri majhnem številu udeleženk moramo biti pripravljene, da bomo poleg tega, da delavnico vodimo, pogosto prevzele tudi vlogo udeleženk, saj marsikatera vaja zahteva večje število sodelujočih.

Za vzdrževanje ritma in s tem tudi pozornosti udeleženk na delavnicah izvajamo vaje, ki zahtevajo različno velike skupine, različne postavitve in udeleženke postavljajo tako v vlogo izvajalk kot tudi opazovalk.

Različne vrste vaj

Ker je vsaka udeleženka drugačna, je priporočljivo, da na delavnici izvajamo različne vrste vaj. Le tako bomo nagovorile različne potrebe in bo vsaka posameznica dobila možnost, da najde vaje, pri katerih ji je udobno, pa tudi tiste, ki ji pomenijo izziv.

Vaje v krogu

Delavnice pogosto začnemo z vajami v krogu. Tako ima vsaka udeleženka enako priložnost, da se vključi in aktivno sodeluje, obenem pa ni preveč izpostavljena. Vaje v krogu omogočajo, da se vsi dobro vidimo, in posebej dobro delujejo v veliki skupini, hkrati pa so si mesta v krogu enakovredna.

Vaje v paru

Delo v paru je veliko bolj intimno kot delo v skupini, kar je treba upoštevati, ko jih predlagamo. Začnemo lahko z vajami brez telesnega stika, pri katerih si udeleženke same izberejo, koliko bodo oddaljene druga od druge, in brez zelo intenzivnega očesnega stika. Z vsako naslednjo menjavo parov lahko te komponente stopnjujemo, pri tem pa ves čas pozorno opazujemo udeleženke in vajo prilagodimo, če opazimo, da je komu neprijetno. Območje udobja se pri udeleženkah lahko razlikuje, zato je priporočljivo, da ne sodimo po sebi, ampak ves čas opazujemo udeleženke in se jim prilagodimo.

Samostojne vaje

Samostojne vaje so dobra dopolnitev procesa, če delavnico izvajamo v dovolj velikem prostoru in ima vsaka udeleženka dovolj prostora.

Udeleženke lahko vajo izvajajo na svojem mestu, lahko pa je proces dinamičen in hodijo po prostoru. V obeh primerih lahko polovica udeleženk sedi in opazuje, medtem ko druga polovica izvaja vajo. Nato lahko vsi izrazijo svoje videnje izvedbe, po reflektiranju pa se skupini zamenjata.

Vsaka skupina, s katero delamo, je drugačna; tudi če redno delamo z isto skupino, lahko včasih z neko vajo dosežemo zastavljene cilje in drugič ne. Pri uporabi metod gledališke improvizacije je tako pomembno, da smo prilagodljive, dobro opazujemo skupino in posameznice v njej, pri čemer posebno pozornost namenjamo njihovemu počutju, ter upoštevamo pobude udeleženk in skupine in se odzivamo nanje.

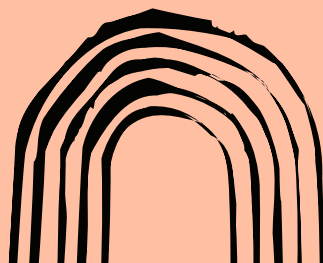
Pri sodelovanju v mednarodnem projektu smo spoznale, da se je za doseganje večje inkluzivnosti treba nenehno učiti in da največji napredek dosežemo z opazovanjem, delanjem napak, refleksijo, evalvacijo in pogovorom z udeleženkami delavnic.

Utrinke z izobraževanj in razmišljanja mentoric o gledališki improvizaciji in inkluziji si lahko ogledate v videu:

Gledališka improvizacija in družbena odgovornost

Autorici poglavja: Olivija Grafenauer in Eva Jus

Sodobna gledališka improvizacija nam s svojim vrednotami in tehnikami ponuja veliko možnosti za naslavljanje družbeno pomembnih tem in zasledovanje aktivistično obarvanih ciljev. Veliko tega je povezano z že omenjenimi temi – možnostmi povezovanja skupine za doseganje skupnih ciljev, igrivostjo in povezovanjem asociativnih tokov ter sproščenostjo, ki jo uporaba improvizacijskih tehnik vnaša v naše delo s skupinami, naj bodo heterogene ali homogene, in kar je najpomembnejše, improvizacijske tehnike nam pomagajo najti poti in rešitve, na katere same nikoli ne bi pomislile. Ni naključje, da se je sodobna gledališka improvizacija razvila v prostoru in času, ko so ljudje iskali načine, da bi se osvobodili spon utesnenih pričakovanj togih družbenih struktur, razvoj improvizacije je namreč šel z roko v roki z družbenimi gibanji v 60. in 70. letih 20. stoletja. A to ne pomeni, da podobno kot ta družbena gibanja vrednote gledališke improvizacije nimajo pasti, na katere moramo biti pozorne, zlasti če želimo njene tehnike uporabljati z družbenokoristnim namenom.

Pasti načela: “Ja, in ...”

Besedišče gledališke improvizacije veliko obljublja glede emancipacije, družbene odgovornosti in angažmaja, a moramo biti pozorne, da od gledališke improvizacije ne pričakujemo spontanah družbenonaprednih rezultatov. Pogosto se je namreč izkazalo, da na videz napredna načela, kot je: “Ja, in ...” pomenijo dvorezen meč. Na eni strani od improvizatorik zahtevajo sprejemanje soigralk in njihovih impulzov ter uporabo njihovih zamisli za temelj prizorov ali preprostih odrskih akcij. Na drugi strani pa je bila privrženost temu vodilu pogosto izgovor za dominantne figure, da so se lahko uprle vsakemu poskusu nasprotovanja drugih članic. Z drugimi besedami, če vodilne sile ugrabijo načelo: “Ja, in ...”, ga lahko uporabijo za nasprotovanje vsakršni spremembi, ki pride od znotraj. Če vam ni všeč, kako delajo z ženskami ali marginaliziranimi skupinami, ste slaba soigralka. Vas moti odnos do narave ali slaba šala o neki družbeno pomembni temi? Ne razumete in ne podpirate dobre šale ali še huje, zatirate soigralko. Zato je treba imeti v mislih, da sama uporaba gledališke improvizacije in njenih načel

še ni dovolj, da bi dosegli družbeno pomembne cilje, nujno je namreč, da se skupina, ki uporablja tehnike gledališke improvizacije, dogovori glede vrednot, ki jih v improvizirani proces vnaša, podobno kot velja za vsakdanje življenje in vse družbene strukture. Šele tu se naše delo z uporabo gledališke improvizacije za družbeno progresivne cilje začne.

Gledališko improvizacijo lahko ob upoštevanju in zavedanju njenih pasti uporabimo kot metodo obravnavanja različnih družbenih tem, saj jo lahko prilagodimo različnim okoliščinam in z igro raziskujemo odnose ter okolje. To lahko dosežemo z igrivostjo, spodbujanjem sprejemanja sramu, poslušanjem, širjenjem asociativnega kroga in razgledanosti, igro vlog, postavitvijo problemov v nadrealno okolje, kar nam omogoči spremembo zornega kota, in še in še. V gledališki improvizaciji se stalno razvijajo različne vaje in postavljajo okvirji disciplin, ki so dovolj odprti, da lahko z njimi sproščeno obravnavamo številne družbene tematike.

Primer uporabe improvizacijskega gledališča za obravnavo izbrane družbene tematike

Primer uporabne igre za obravnavo tem je asociativni krog z določeno temo (v projektu je bila to okoljska problematika). Gre za podajanje asociacij med udeleženkami, spodbujamo pa spontanost in navezovanje na zamisli drugih, s čimer lahko razvijemo nove zamisli in širimo pogled na temo.

Tematske slike: Udeleženke s telesi ponazarjajo različne "slike". Število udeležencev na sliki se lahko prilagodi, pomembno pa si je ob vsaki sliki vzeti čas, da se o njej pogovorimo – kaj so elementi na sliki, kako se povezujejo, kaj slika predstavlja ... Tudi s to igro širimo asociativni krog in skušamo problem postaviti v čim več različnih situacij oziroma si ga ogledati iz različnih zornih kotov.

Z igrami in prizori, ki jih predstavljamo na delavnicah, lahko začnemo širšo obravnavo določene teme in ponudimo možnost, da se udeleženske spoznajo, delijo različne poglede, se povežejo in si tudi zaupajo.

Na delavnicah improvizacijskega gledališča se udeleženske posredno učijo tudi prevzemanja odgovornosti za svoja dejanja, naj bodo to igre, s katerimi spodbujamo poslušanje, opazovanje in sodelovanje, saj brez pozornosti vseh pogosto ne delujejo, ali prizori, v katerih udeleženske same (skupaj z drugimi, ki sodelujejo pri prizoru) izbirajo in gradijo like, odnose, besedilo in so odgovorne za vsebino prizorov ali pozneje celo predstav. Z igranjem prizorov imajo tako udeleženske možnost, da svoje zamisli in mnenja preizkusijo v različnih okoliščinah in položajih ter se učijo stališča predstaviti na različne načine, jih prilagajati in tudi vpeti v različne situacije.

Eden od načinov je iskanje rešitev z improviziranimi prizori, ki so lahko odprti ali zaprti oziroma imajo lahko kdaj manj, kdaj več omejitev, pravil in določil. Odprta oblika omogoča dostop do širokega kroga asociacij glede določenega družbenega problema, širok zorni kot, množico situacij, na katere se problem nanaša, različna mnenja ipd. S pomočjo zaprte oblike (več pravil) in bolj opredeljenih vlog pa dobimo prostor za podrobnejše raziskovanje teme v eni situaciji.

Primer uporabe improvizacijskega gledališča za obravnavo izbrane družbene tematike

Spremen': gre za igro, pri kateri ena od udeleženk "dirigira" prizor z napotkom "Spremen'". Vsakič, ko improvizatorke slišijo napotek, morajo spremeniti zadnjo pobudo. Dirigentka izziva nastopajoče, da iščejo rešitve, ki jim mogoče niso najbližje oziroma niso prve, na katere pomislijo.

Gledališka improvizacija za sprevrčanje ustaljenih narativ

Sodobna gledališka improvizacija nam pomaga odkrivati dramaturgijo vsakdanjega življenja oziroma spoznavati, da družbena razmerja, statusi, družbeni spol in podobne kategorije niso dane od zunaj, ampak nenehno nastajajo kot rezultat medčloveških interakcij.

Nekaj besed smo že namenili pastem, ki jih prinaša slepo sledenje načelu "Ja, in ...". To temeljno vodilo improvizacije, ki nam omogoča, da gradimo prizor na tem, kar so soigralke že ponudile, lahko povzroči blokado zavračanja ponudb, ki se nam ne zdijo primerne, potrjujejo ustaljen družbeni red in vzorce, proti katerim se želimo boriti ipd. Zato je o principu "Ja, in ..." treba razmišljati kot o načelu: "Ja, slišala in videla sem tvojo ponudbo, jo sprejela kot odrsko dejstvo IN se odločila zavreči vse vrednote, ki jih prinaša, ter nadaljevati prizor na odporniški noti." Včasih bodo taka odrska dejanja zaznana kot "blok", kot zavračanje ponudbe soigralke, a nujno je, da razumemo, da dokler igralke gradijo na ponudbi, ne gre za blokiranje prizora oziroma soigralke, temveč za zavračanje vrednote, ki jo ponudba vnaša v prizor.

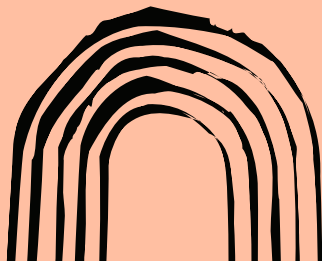
Podobno lahko razumemo tudi načelo "Spremen", ki nam omogoča, da pri predlogu (našem ali soigralkinem), neskladnem z vrednotami, ki jih želimo izpostaviti, preprosto rečemo: "Spremen." Gre za igro z asociativnim tokom. Vemo namreč, da naše nezavedno deluje po načelu najmanjšega odpora, kar pomeni, da na njegovem površju plavajo ideje, ki so del ustaljenih miselnih vzorcev in tokov, ko pa jih izzovemo in se prislimo, da se spustimo globlje v nezavedno, lahko pridemo do novih in resnično inovativnih rešitev za družbene težave. Ker je celoten proces zapakiran v igro, pri kateri ni pritiskov, ki se sicer pojavljajo v resničnem življenju, ko se moramo spoprijemati s podobnimi ali enakimi izzivi, nam igriva stran procesa omogoča, da najdemo rešitve, ki jih v resnem in resničnem življenju morda ne bi.

Improvizacijsko gledališče in gledališka improvizacija nam tako ponujata možnosti in metode, da z različnimi skupinami ljudi sproščeno obravnavamo težje družbene tematike, toda na vsakem koraku moramo biti pozorne, da kljub na videz progresivnim metodam ne ohranjamo in potrjujemo družbenih neenakosti, temveč se jih trudimo preseči.

Utrinke z izobraževanj in razmišljanja mentoric o gledališki improvizaciji in družbeni odgovornosti si lahko ogledate v videu:

Zaključek

S publikacijo smo želele predstaviti in odpreti vrata v razmišljanje o improvizacijskem gledališču in gledališki improvizaciji kot metodi za raziskovanje ustvarjalnosti oziroma nagovarjanje različnih skupin in družbenih tem ter osvetliti pasti, ki se pojavljajo pri teh metodah.

Improvizacijsko gledališče je izjemno živa gledališka zvrst, ki se še vedno razvija, in enako velja za pedagoške metode, ki izhajajo iz njega. Upamo, da je knjižica odprla vsaj toliko vprašanj, na kolikor jih je odgovorila, in da boste z novimi uvidi še bolj zagnano obiskovale delavnice, predstave in druge dogodke s področja improvizacijskega gledališča in gledališke improvizacije ter nadgrajevale znanje. Zato svetujemo, da naj bo naslednji korak udeležba na dodatnih izobraževanjih in dogodkih s področja improvizacijskega gledališča in gledališke improvizacije, ki jih najdete v svojem okolju.

Želimo vam uspešno in igrivo vpeljavo improvizacijskega gledališča in gledališke improvizacije v vaše delo!

Glej tudi

Za različna izobraževanja s področja pedagoških metod gledališke improvizacije se lahko v Sloveniji obrnete na Pionirski dom - Center za kulturo mladih in Društvo za kulturo in izobraževanje IMPRO, ki ponujata številne delavnice in izobraževanja tako za pedagoške kot mladinske in kulturne delavce.

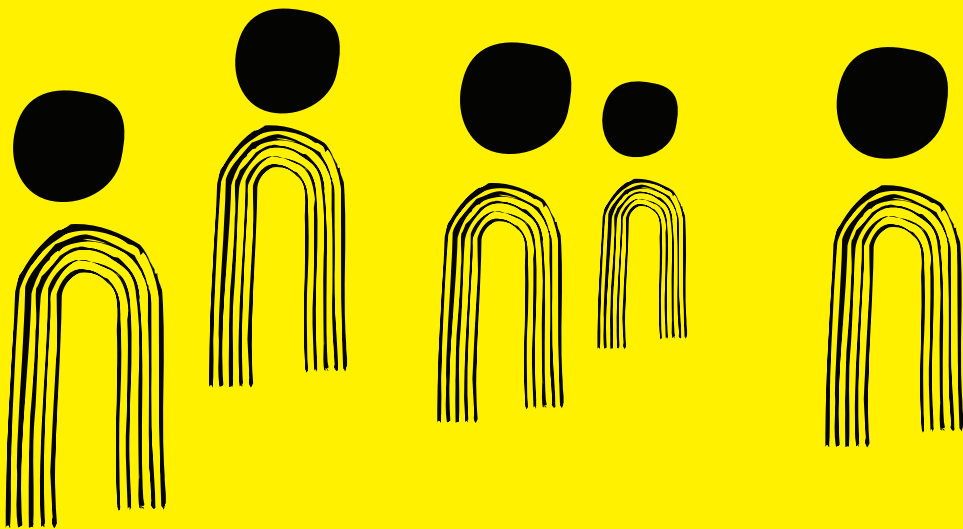
www.drustvoimpro.si

www.pionirski-dom.si

Dodatno literaturo s področja improvizacijskega gledališča in gledališke improvizacije lahko najdete na: <https://www.drustvoimpro.si/impro-digitalna-knji%C5%BEnica>

Ustvarjalni gib v šoli, umetnosti in življenju: https://www.youngtheatreonthemove.com/files/brochures/6/file/YTOM_2021_SLO_FINAL_web_SinglePage-compressed.pdf

Sofinancira program
Evropske unije
Erasmus+

**YOUTH LEARNING
THROUGH ARTS**

PIONIRSKI DOM
CENTER ZA KULTURO MLADIH

